

MEASURING FINANCIAL LITERACY AS A KEY COMPETENCE FOR EDUCATION DEVELOPMENT

Abstract: Financial literacy has become an increasingly topical topic in recent years. The development of technology, the globalization of financial relations, economic development, the mobility of money and the speed of transactions are only a small part of the reasons provoking a new way of thinking and financial preparation in order to be adequate to the changes, development and growth of the financial sector. The understanding of general financial literacy provokes such behavior of individuals, through which they balance their financial demands and their financial possibilities.

Author information:

Denitza Zagorcheva

Associate professor, PhD

at Konstantin Preslavsky – University of Shumen

✉ d.zagorcheva@shu.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

educational management, financial

education, financial literacy

Съвременните обществени и икономически процеси в държавите оказват значимо влияние в посока повишаване индивидуалната отговорност за собственото благосъстояние. Това предполага необходимостта от по-висока финансова грамотност на всеки гражданин, независимо от възраст и социален статус, така че да може да взема адекватни за личната си ситуация финансови решения. Затова финансовата грамотност следва да се разглежда като съществено житейско умение, чието изграждане започва от детска възраст и продължава с развитие и надграждане през различните житейски етапи.¹

Финансова грамотност през последните години става все по-актуална тема. Развитието на технологиите, глобализирането на финансовите отношения, икономическото развитие, мобилността на парите и скоростта на трансакциите са само малка част от причините, провокиращи нов начин на мислене и финансова подготовка, за да сме адекватни на промените, развитието и разрастването на финансовия сектор.

Разбирането за обща финансова грамотност провокира такова поведение на индивидите, чрез което да балансират финансовите си претенции и финансовите си възможности.

Теорията и управлението на образованието вече търсят нова почва и механизми за формирането на различни ценности в ранна възраст. През 2021 г. е приета Национална стратегия за финансова грамотност на Република България. Финансовата грамотност е включена и в Тригодишния план за изпълнение на Стратегията за развитие на висшето образование в Република България 2021 – 2030 година (за периода 2021-2024). Изпълнението на стратегическите документи на национално ниво изисква един нов поглед върху цялостното

¹ Национална стратегия за финансова грамотност на Република България, приета с Решение № 109 на Министерския съвет от 12.02.2021 г.

управление на образованието от създаването на нови учебни предмети до формирането на устойчиви ценности в самото общество.

За определяне нивото на финансова грамотност е проведено авторско проучване чрез анкета. Анкетното проучване е проведено в периода 2020 – 2021 година. Попълнени са 500 анкети. За да се осигури максимална обективност при изследването, предвид технологичното и информационното развитие, което може да окаже влияние върху уменията и познанията при различните поколения, анкетите предварително са разпределени и насочени към поколенчески групи по равен брой:

- от 18 до 30 години – 100 анкетиращи лица;
- от 31 до 40 години – 100 анкетиращи лица;
- от 41 до 50 години – 100 анкетиращи лица;
- от 51 до 60 години – 100 анкетиращи лица;
- над 60 години – 100 анкетиращи лица.

Анкетираните лица са подбрани на случаен принцип и са от 33 различни населени места в България. При анкетирането са спазени принципите за провеждане на случаен принцип, за запазване анонимността на анкетираните лица и за невмешателство при попълването от страна на анкетиращия.

За целите на настоящата статия са обработени и представени резултатите на четири основни въпроса, насочени към определяне нивото на финансова грамотност.

Чрез отговорите лицата самооценяват нивото си на познание, споделят практиката си с отделни финансови инструменти и управление на доходите.

ДАНИИ И РЕЗУЛТАТИ ОТ АНКЕТИТЕ:

Формулираните въпроси в анкетата са четири, с множество опции. В някои от опциите отговорът също е избираем и изисква самооценка от анкетираното лице.

Първият въпрос „Кой от термините сте чували и в каква степен Ви е познат?“, показва разбирането на финансова терминология с предварително представени термини. Избрани са 30 финансови термина. В първите 10 са избрани общопознати термини. Вторите 10 термина също са общопознати/общоизвестни, но е възможно лицата да не знаят точното им значение/предназначение. Последните 10 термина са също част от финансовата терминология, но могат да се определят като по-специализирани.

Възможностите за самооценка по всеки термин са:

- никога не съм чувал;
- чувал съм, но не знам значението;
- да, знам какво означава.

Анкетираните трябва да се самооценят за всеки един от термините, като изберат един от възможните отговори. Реално за измерване на нивото на финансова грамотност значение имат само отговорите „да, знам какво означава“. Затова към този отговор е зададена допълнителна контрола за проверка. При отговор „да, знам какво означава“, анкетираният трябва да отговори на допълнителен въпрос, който предлага три възможности за дефиниране на термина. Анкетираното лице следва да избере вярната според него дефиниция. При обработката на анкетите в колоната за контрола на положителния отговор се отчитат само онези от анкетираните лица, които са избрали вярната дефиниция.

Таблица 1. Резултати от въпроса „Кой от термините сте чували и в каква степен Ви е познат?“

	финансов термин	никога не съм го чувал	чувал съм го, но не знам значението	да, знам какво означава	контрола към "да, знам какво означава"
1	Заплата	0	0	500	500
2	Проста лихва	38	225	237	165
3	Сложна лихва	41	223	236	161
4	Обменен курс	4	87	409	402
5	Инфлация	1	21	478	478
6	Дебитна карта	2	73	425	374
7	Кредит, заем	1	47	452	452
8	Банкова сметка – IBAN	1	73	426	398
9	Данък	0	3	497	282
10	Запор	46	137	317	306
11	Застраховка	1	178	321	284
12	Здравна осигуровка	1	165	334	324
13	Пенсионна сигуровка	1	161	338	330
14	Пенсионен фонд	12	214	274	252
15	Бюджет	5	156	339	206
16	Акциз	107	249	144	144
17	Предприемач	131	131	238	232
18	Централна банка	65	233	202	181
19	Основен лихвен процент	113	232	155	150
20	Амортизация	294	84	122	122
21	Акции	158	193	149	71
22	Облигация	156	220	124	53
23	Инвестиции	16	278	206	180
24	Дивидент	75	294	131	101
25	Крипто валута	94	273	133	133
26	Euribor	402	70	28	28
27	Свободно плаващ валутен курс	266	169	65	65
28	Златен стандарт	301	121	78	75
29	Диверсификация	383	86	31	27
30	Фючърс	385	73	42	33
	ОБЩО:	3100	4469	7431	6509

Всички анкетираните, отговорили с "да, знам какво означава" са избрали и правилната дефиниция към термина.

50% и по-малко от анкетираните, отговорили с "да, знам какво означава" са избрали и правилната дефиниция към термина.

Над 50% от анкетираните, отговорили с "да, знам какво означава" са избрали грешна дефиниция към термина.

За оценка на нивото на финансова грамотност има значение само последната контролна колона. Анализирайки резултата, като цяло за анкетираните лица, реални познания по различните термини имат едва 43% от анкетираните. Ако разгледаме финансовите познания на анкетираните по групи термини, ще установим:

➤ В първата група термини, от първия до десетия термин включително (маркирани в зелено), общият брой на потвърдените положителни отговори е 3518, което показва, че познания по общата терминология имат 70% от анкетираните. Въпреки високият процент лица, които вярно са избрали дефиницията към термина, предвид че това са общоизвестни и общопознати термини, ги определя като лица с ниска финансова грамотност.

➤ Във втората група термини, от единадесетия до двадесетия термин включително (маркирани в жълто), общият брой на потвърдените положителни отговори е 2225, което показва, че познания по тази терминология имат 44,5% от анкетираните. Термините от тази група често пъти се ползват в публични информации, в дискусии и новини в медиите, което предполага лицата да имат свое разбиране за тях, но то може да е подвеждащо и различно от действителното им значение. За тази група термини може да се каже, че анкетираните лица с потвърден положителен отговори имат по-високо ниво на грамотност.

➤ В третата група термини, от двадесет и първия до тридесетия термин включително (маркирани в оранжево), общият брой на потвърдените положителни отговори е 766, което показва, че познания по специализираната терминология имат едва 15% от анкетираните. В тази група са подбрани специализирани финансови термини, което показва, че анкетираните лица с потвърден положителен отговори имат по-високо ниво на грамотност от лицата, изявиени в предходните две групи от термини.

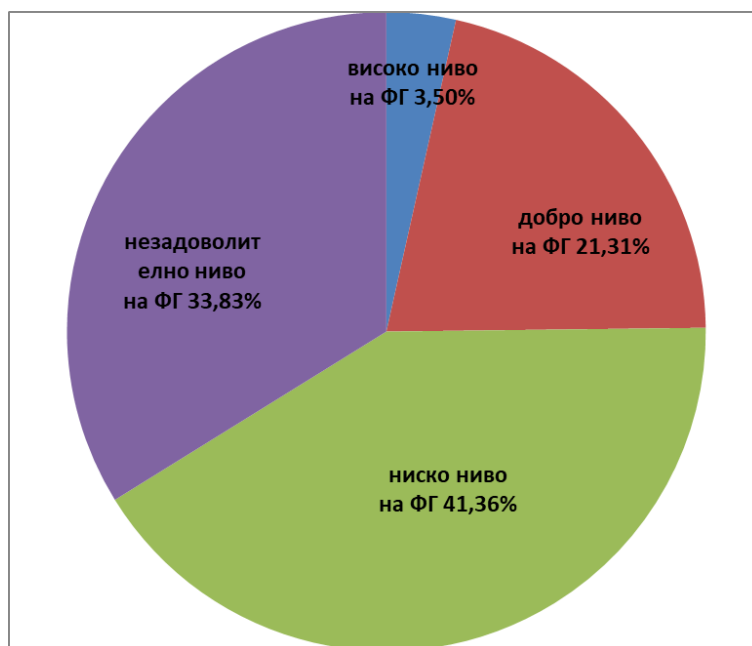
Ако сравним данните от колоната с положителен отговори „да, знам какво означава“ и контролната колона, ще установим, че самооценката на анкетираните лица значително се разминава с реално показаните познания. Това показва, че голяма част от анкетираните са със самочувствието и убедеността, че са с финансови познания и грамотност, а реално не е така.

Интересно е да разгледаме по-детайлно информацията от отразените отговори. Единствено терминът „заплата“ категорично е познат и дефиниран правилно от анкетираните.

Термините „инфлация“ и „кредит, заем“ също се определят като добре известни, което е категорично потвърдено и с контролното дефиниране.

За 4 термина анкетираните имат убеденост, че знаят какво означават, но контролата с дефиниране на термина показва, че те не знаят точното значение. Това са термините „проста лихва“, „сложна лихва“, „данък“ и „бюджет“. При избора на дефиниция за двата вида лихви анкетираните ги объркват или ги ограничават до собствените си познания и практическо приложение. Терминът „данък“ отъждествяват с всички законови задължения, включително осигуровки и задължителната застраховка „Гражданска отговорност“.

Терминът „бюджет“ от анкетираните се разбира само в тесен смисъл, като аналог на държавния бюджет.

Фигура 1. Диаграма на нивото на финансова грамотност, определено на база резултатите от познаване на финансовата терминология (авторско проучване)

Най-значително разминаване между положителните отговори и потвърдените чрез контролата е при термините „акции“ и „облигация“. По-малко от 50% от анкетираните, които са с увереността, че знаят какво означава всеки един от двата термина, реално знаят значението им.

Най-малко познати за анкетираните се оказаха три термина, които разбираемо са от специализираната финансова терминология. Това са термините „диверсификация“, „Euribor“ и

„фючърс“. Дори при тези термини, където се очаква, че анкетираните, дали положителни отговори, са лица специалисти и с познания в областта на финансите, има непотвърдени положителни отговори.

Обобщените като цяло резултати по първия въпрос са представени на фигура 1. Сред анкетираните преобладават лица с ниско и незадоволително ниво на финансова грамотност. Съвкупно двата резултата са 75% или $\frac{3}{4}$ от анкетираните лица.

От значение е обаче да се отчете, че лицата с добро ниво на финансова грамотност, оценено на база познаване на финансовата терминология, са 21%.

Вторият въпрос „Кои от изброените по-долу финансови инструменти ² използвате/притежавате?“, показва наличието на личен опит с финансови инструменти, които използва и/или притежава анкетираното лице.

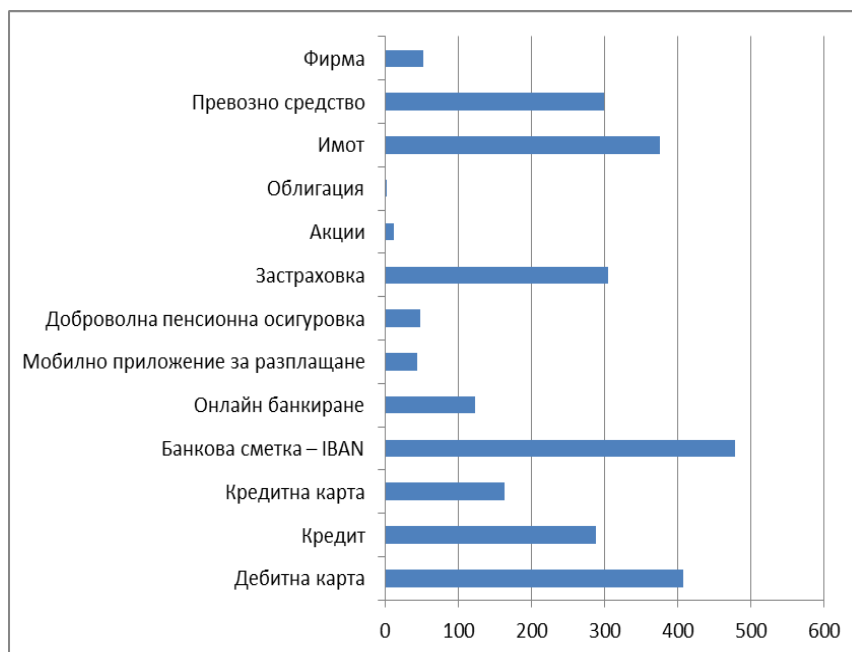
Избрани са 13 финансови инструмента. Анкетираното лице маркира избор срещу инструмента, който използва и/или притежава.

Таблица 2. Резултати от въпроса „Кои от изброените по-долу финансови инструменти използвате/притежавате?“

	финансов инструмент/термин	брой	%
1	Дебитна карта	408	81,6
2	Кредит	288	57,6
3	Кредитна карта	164	32,8
4	Банкова сметка – IBAN	479	95,8
5	Онлайн банкиране	123	24,6
6	Мобилно приложение за разплащане	44	8,8
7	Доброволна пенсионна осигуровка	48	9,6
8	Застраховка	305	61,0
9	Акции	12	2,4
10	Облигация	2	0,4
11	Имот	376	75,2
12	Превозно средство	300	60,0
13	Фирма	53	10,6

В представените данни, маркираните позиции, предложени като финансови инструменти, в действителност не попадат в обхвата на дефиницията за финансови инструменти, а са определени като такива само за представянето им като еднородна група в анкетата.

² Част от избраните инструменти не са финансови инструменти, според общото разбиране, определянето им като такива е само за представянето им като еднородна група в анкетата и монографията.

Фигура 2. Диаграма на използваните финансови инструменти (авторско проучване)

Представени са данни за броя отговорили утвърдително сред анкетираните лица. С най-висок дял като използвани и притежавани инструменти са „банковата сметка“ и „дебитната карта“. Използването на двата инструмента обаче не може директно да се насочи към нивото на финансова грамотност на анкетираните. Откриването на банкова сметка в България много често е изискване към хората, които очакват трансфери от държавата или нейни структури. Издаването на дебитна карта пък е съпътстваща услуга при откриването на банкова сметка за удобство на клиента. Тези инструменти макар и силно представени от анкетираните се определят като ниско ниво на финансова грамотност.

Другите инструменти, които се използват от над 50% от анкетираните, са: „имот“, „кредит“, „застраховка“ и „превозно средство“. Имотите и превозните средства са обичайно притежание, но продиктувано по-скоро от лична потребност. Застраховката и кредитът са типични финансови инструменти. В този смисъл те до голяма степен могат да се обвържат с нивото на финансова грамотност. Наличието на голям брой потвърдили, че са ползвали кредит или притежават застраховка, в случая вероятно има друга причина. По отношение на застраховането в България нормативно е определено собствениците на моторни превозни средства да сключват застрахователни полици за застраховки "Гражданска отговорност" на автомобилистите и "Злополука" на пътниците.^{3,4} Предвид, че 300 от анкетираните лица споделят, че притежават моторни превозни средства, логично е същите да отчетат в анкетата и притежаване на застраховка. Това в голяма степен обяснява и високия брой, отговорили утвърдително в анкетата за притежаване на застраховка.

В данните от анкетата кредитът е посочен като ползван финансов инструмент от 288 анкетирани или 57,6%. И при този финансов инструмент високият процент, отчетен от анкетираните, се дължи на ползвани кредити, провокирани от лични потребности и това не гарантира високи познания в тази област.

³ Кодекс за застраховането, обнародван с ДВ бр. 102 от 29.12.2015 г.

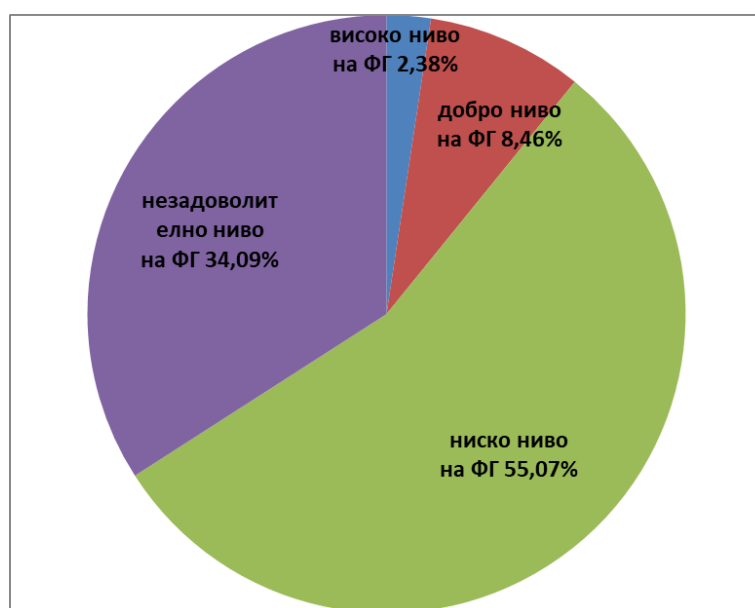
⁴ Наредба № 49 от 16 октомври 2014 г. За задължителното застраховане по застраховки "гражданска отговорност" на автомобилистите и "злополука" на пътниците в средствата за обществен превоз, издадена от Комисията за финансов надзор, обнародвана с ДВ бр.90 от 31.10.2014г.

Притежанието или ползването на инструментите „имот“, „кредит“, „застраховка“ и „превозно средство“ също попадат в ниското ниво на финансова грамотност, въпреки широкото си разпространение сред анкетираните.

Притежаването на кредитна карта е посочено от близо 33% от анкетираните. Използването на подобен финансов инструмент изисква добри финансови познания за правилното му управление. В анкетата обаче не се осигурява информация дали лицата използват самата кредитна карта, дали им е предоставена като съпътстваща услуга, или е като оферирано предложение към лоялен клиент.

Онлайн банкирането и мобилното приложение за разплащане не са финансови инструменти в общия смисъл на термина, а са по-скоро техники за отдалечен мониторинг и управление на разплащанията. Тези техники може да се каже, че имат пряка връзка с нивото на финансова грамотност според обхвата, в който се ползват като услуги. Тези техники обаче са утвърдително показани в анкетата от под ¼ от анкетираните лица.

Доброволната пенсионна осигуровка, акциите и облигациите са типични финансови инвестиционни инструменти. Притежанието и управлението на подобни инструменти би могло да се приеме като индикатор за високо ниво на финансова грамотност. Под 10% обаче от анкетираните споделят, че притежават подобни инструменти, като най-много са дали утвърдителен отговор за доброволна пенсионна осигуровка – 9,6%, а акциите и облигациите са с незначителен дял на притежание сред анкетираните.

Фигура 3. Диаграма на нивото на финансова грамотност, определено на база резултатите от използването на финансови инструменти (авторско проучване)

Фирмите не са финансови инструменти. Фирма е наименованието, под което търговецът упражнява занятието си и се подписва.⁵ В този смисъл от собствениците на фирми се очаква да имат доста добри финансови и управленски познания. Малко над 10% от анкетираните са посочили, че са собственици във фирма. Тук обаче няма допълнителна информация дали фирмата е действаща и ретнабилна, което би насочило към обвързването на това обстоятелство с нивото на финансова грамотност на съответните анкетираните лица.

Обобщените резултати от анкетите отново са концентрирани в незадоволителното и ниското ниво на финансова грамотност. Това показва, че почти 90% от анкетираните лица не

⁵ Търговски закон, обнародван с ДВ бр.48 от 18.06.1991 г.

притежават финансови инструменти или ги притежават, само за да отговарят на законови изисквания.

Третият въпрос е „Доходите Ви за месец са?“. В този въпрос отговорите не са насочени към размера на дохода, а към самоопределянето му като достатъчен/недостатъчен.

Предложени са 7 възможности за избираем отговор:

- Напълно достатъчни – не успявам да изхарча голяма част от тях, мога да спестявам и да инвестирам;
- Напълно достатъчни, за да си позволя и спестяване или инцидентни покупки;
- Достатъчни, за да покривам всичките си разходи и да посрещна новия месечен доход с малък остатък от пари;
- Достатъчни, за да покривам текущите си разходи, но прецизирам инцидентните разходи;
- Достатъчни – посрещам новия месечен доход без неплатени разходи, но и без остатък от пари;
- Недостатъчни – не успявам да покрия всичките си разходи през месеца или ползвам заем от близки, за да се справя;
- Недостатъчни – не успявам да покрия дори най-важните разходи, които съм ограничил до минимален размер.

Анкетираното лице избира само един отговор, който най-точно му съответства.

Таблица 3. Резултати от въпроса „Доходите Ви за месец са:“

	отговор	брой	%
1	Напълно достатъчни – не успявам да изхарча голяма част от тях, мога да спестявам и да инвестирам	11	2,2
2	Напълно достатъчни, за да си позволя и спестяване или инцидентни покупки	15	3,0
3	Достатъчни, за да покривам всичките си разходи и да посрещна новия месечен доход с малък остатък от пари	65	13,0
4	Достатъчни, за да покривам текущите си разходи, но прецизирам инцидентните разходи	49	9,8
5	Достатъчни – посрещам новия месечен доход без неплатени разходи, но и без остатък от пари	154	30,8
6	Недостатъчни - не успявам да покрия всичките си разходи през месеца или ползвам заем от близки, за да се справя	128	25,6
7	Недостатъчни – не успявам да покрия дори най-важните разходи, които съм ограничил до минимален размер	78	15,6

Отговорите на този въпрос са едни от най-показателните по отношение на познанието и умението да се управляват личните финанси. От друга страна, управлението на личните финанси е основен индикатор за нивото на финансова грамотност. Предварителните отговори са подготвени така, че да осигуряват диапазона от сигурен излишък до краен дефицит.

Наблюдателите на подобни анкети често коментират, че разходите могат да бъдат ограничени само до определен предел и близостта му с този на дохода, поставя винаги лицата в избор на един от последните два отговора. Да, доходът е водещ фактор за спестяване, инвестиране и решения за нови покупки, но обръщаме внимание, че личният доход в голяма степен се опреля от самите нас чрез изборите за реализация, трудова заетост, използване на собствеността и др. В този смисъл авторското мнение е, че **бедността е избор и ако не можем да ограничим разходите си под определен праг, то нямаме праг за доходите, които да реализираме.**

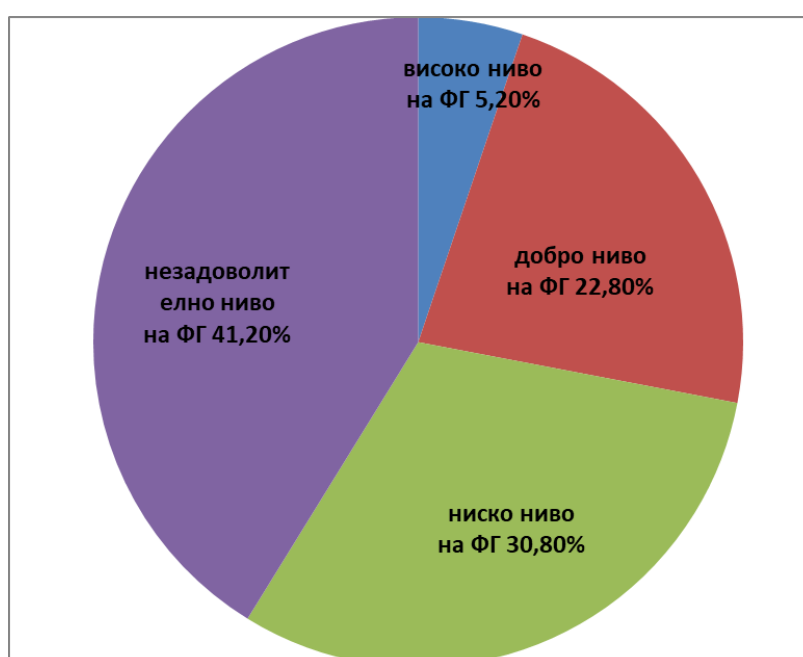

В случая за оценяване на нивото на финансова грамотност ниският доход не оправдава недостига на средства и съответно ниската оценка, напротив ниският доход също ще приемаме за неуспешно управлението на личните финанси.

Индивидуалната финансова грамотност за много от хората може да има влияние върху практиката им и професионалната им заетост, ако работят в областта на финансите, но основното ѝ влияние е при управлението на личните финанси. Управлението на личните финанси не се фокусира само върху управление на разходите, а и върху управлението на доходите и наличностите.

За да насочим отговорите, предложени в анкетата към нивото на финансова грамотност, определяме:

- избор на отговор 1 или 2 – високо ниво на финансова грамотност;
- избор на отговор 3 или 4 – добро ниво на финансова грамотност;
- избор на отговор 5 – ниско ниво на финансова грамотност;
- избор на отговор 6 или 7 – незадоволително ниво на финансова грамотност.

Фигура 4. Диаграма на нивото на финансова грамотност, определено на база балансирането на месечните доходи и потреблението (авторско проучване)

Представените данни от анкетите показват, че най-висок дял от анкетираните (близо 31%) попадат в петия от предложените отговори, където доходите са определени като достатъчни – при пълно покриване на текущите разходи, но без остатък от парични средства. Тези лица определяме в ниското ниво на финансова грамотност.

Тревожен е резултатът при отговорите с недостиг на средства (6 и 7 позиция при отговорите), тъй като в тях са се припознали над 40% от анкетираните лица. Чрез анкетата тези лица споделят за постоянен дефицит в личните си финанси. Анкетираните, попадащи в този диапазон, определяме с незадоволително ниво на финансова грамотност.

Дотук – ниското и незадоволителното ниво на финансова грамотност, при оценяването на този въпрос от анкетата, обхващат 72% от анкетираните лица.

На база на данните от този въпрос само около 5% от анкетираните можем да определим като лица с високо ниво на финансова грамотност и 13% - с добро ниво на финансова грамотност.

Четвъртият въпрос е „Имате готовност (спестявания) да се справите без доходи за Вас и Вашето домакинство за:“. Предложени са 7 възможности за избираем отговор:

- по-малко от месец;
- един месец;
- два месеца;
- три месеца;
- шест месеца;
- една година;
- повече от година.

Анкетираното лице избира само един отговор, който най-точно му съответства.

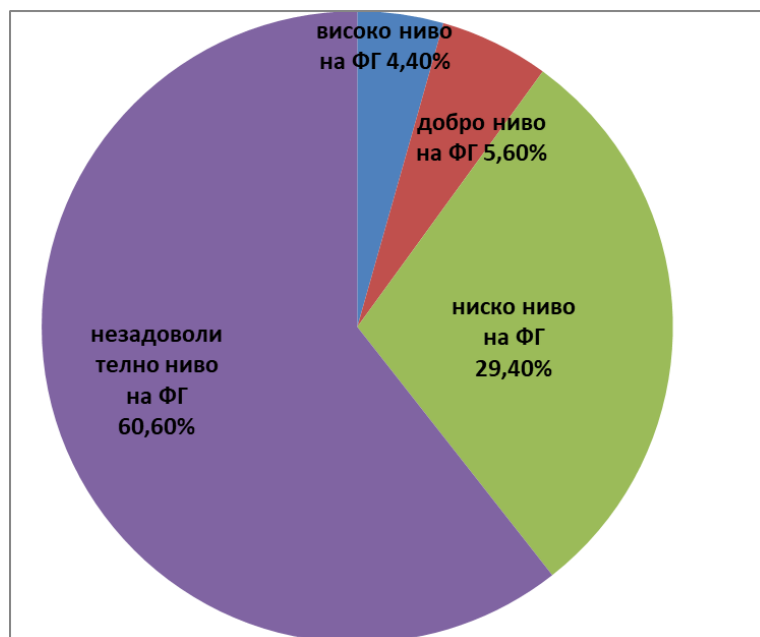
Таблица 4. Резултати от въпроса „Имате готовност (спестявания) да се справите без доходи за Вас и Вашето домакинство за:“

	отговор	брой	%
1	по-малко от месец	95	19
2	един месец	208	41,6
3	два месеца	93	18,6
4	три месеца	54	10,8
5	шест месеца	28	5,6
6	една година	18	3,6
7	повече от година	4	0,8

Този въпрос също е изключително показателен по отношение на управление на личните финанси и определянето на нивото на финансова грамотност на анкетиранията лица.

За да определим нивото на финансова грамотност, ще я измерваме за отделните отговори, предложени в анкетата, както следва:

- избор на отговор 1 или 2 – незадоволително ниво на финансова грамотност;
- избор на отговор 3 или 4 – ниско ниво на финансова грамотност;
- избор на отговор 5 – добро ниво на финансова грамотност;
- избор на отговор 6 или 7 – високо ниво на финансова грамотност.

Фигура 5. Диаграма на нивото на финансова грамотност, определено на база готовност за справяне без доходи (авторско проучване)

Първите два отговора представят незадоволително ниво на финансова грамотност, защото категорично водят до времево прекъсване между отделните доходи. При загуба на месечния доход, примерно при напускане на работа (без да е осигурено ново работно място), търсенето на нова работа, дори и да отнеме само няколко дни, води до времево отдалечаване на следващия доход с повече от един месец. Анкетиранията лица, които заявяват „готовност за справяне без доходи“ до един месец, са изключително уязвима група. Постоянните разходи на тези лица след месец ще генерират дълг, който ще прогресира с времето, през което са без доход. Тревожен е фактът, че над 303 от анкетиранията са се самоопределили в тази група. Това показва, че над 60% от анкетиранията управляват само текущия си доход, и насочва, че те нямат умения да управляват личните си финанси.

В отговорите, определени като ниско ниво на финансова грамотност, са отчетели резултати 147 от анкетиранията или близо 20%. В двете ниски нива за оценка на финансовата грамотност попадат 90% от анкетиранията лица.

Едва 10% от участниците в анкетата имат добро и високо ниво на финансова грамотност, измерена в този въпрос.

ОБОБЩЕНИЕ НА РЕЗУЛТАТЕ ОТ АНКЕТАТА

За обобщаване на резултатите са представени междинни резултати за всеки от четирите въпроса. За целите на класирането е определена четиристепенна скала със следните нива:

➤ **високо ниво на финансова грамотност** – лицето има много добри познания в областта на финансите, използва и разбира специализирана финансова терминология, притежава и използва финансови инструменти, прилага финансови техники като опериране с парични сметки, трансфериране на пари и др., управлява личните си финанси, поддържа разумна оборотна наличност от средства, има готовност да спестява и инвестира или вече го прави;

➤ **добро ниво на финансова грамотност** – лицето има добри познания по финанси, правилно разбира различни финансови термини, разпознава финансови инструменти, успява да поддържа балансиран лични финанси;

➤ **ниско ниво на финансова грамотност** – лицето има елементарни познания, органичени до разпознаване на финансова терминология, без да я разбира и дефинира, не ползва и не му е известно да притежава финансови инструменти;

➤ **незадоволително ниво на финансова грамотност** – лицето има ограничени или незначителни познания – не разпознава финансови понятия и не борави с финансови инструменти.

Таблица 5. Обобщени резултати от анкетата за нивото на финансова грамотност (в %)

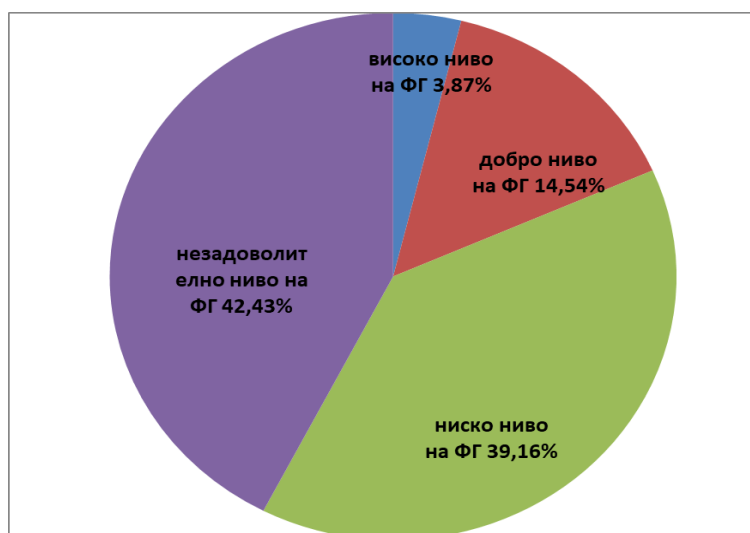
ниво на ФГ	високо	добро	ниско	незадоволително
среден резултат от въпросите	3,87	14,54	39,16	42,43
по първи въпрос	3,5	21,31	41,36	33,83
по втори въпрос	2,38	8,46	55,07	34,09
по трети въпрос	5,2	22,8	30,8	41,2
по четвърти въпрос	4,4	5,6	29,4	60,6

За определяне на нивото на грамотност резултатите са представени в проценти по отделните въпроси и е изведено средно ниво от въпросите, отново в проценти.

При първия въпрос междинните резултати в анкетата са представени като брой потвърдени контроли. За целите на обобщеното представяне, резултатите от въпроса са преобразувани в проценти, като е запазено съотношението между отделните отговори и термини, представени като количествени резултати за въпроса.

Междинните резултати при втория въпрос са представени в проценти, получени от потвърдени инструменти като количества. Процентите са редуцирани съвкупно до 100% за въпроса, като е запазено съотношението във величините им.

Междинните резултати на третия и четвъртия въпрос са изведени като директни крайни проценти за въпросите.

Фигура 6. Диаграма на нивото на финансова грамотност, определено на база обобщените резултати от анкетното проучване (авторско проучване)

На таблица 5 са представени генерираните резултати за нивото на финансова грамотност, отчетено по всеки от четирите въпроса от анкетата. При първи и втори въпрос най-висок процент се отчита в „ниското ниво на финансова грамотност“. При третия и четвъртия въпрос с най-висок процент е „незадоволителното ниво на финансова грамотност“. За съжаление „високото ниво на финансова грамотност“ е най-слабо изявено при резултатите и от четирите въпроса.

На фигура 6 са показани средните резултати на база на резултатите от четирите въпроса. С най-висок осреднен резултат са анкетиранията лица с „незадоволително ниво на финансова грамотност“ – 42,43%. След тях по резултат са лицата с „ниско ниво на финансова грамотност“ – 39,16%. Двата резултата съвкупно представят общото слабо ниво на финансова грамотност – над 80 % от анкетиранията лица.

Развитието на технологиите, непрекъснатото създаване на електронни пари и бързото навлизане на криптовалутите са предпоставка да обърнем внимание на нивото на финансова грамотност на хората.

Различните проучвания в България показват, че на този етап достигнатото „ниско“ ниво на финансова грамотност е формирано основно от домашното възпитание, чрез приятели или от парещия опит.

Домашното възпитание и сега е основа при формирането на ценности и познания във финансовата област, но проучванията показват, че то е недостатъчно. Финансовото образование трябва да е ангажимент на образователната система. То трябва да е систематизирано и последователно, насочено към придобиване на достатъчно знания и специфични ценности.

През 2021 г. е приета Национална стратегия за финансова грамотност в Република България. Към нея са приети и други стратегически документи. Финансовата грамотност е една от ключовите компетентности, върху които се акцентира. На официалния уебсайт на Министерство на финансите⁶ е разкрита специална секция за финансовата грамотност.

Осигуряването на добро ниво на финансова грамотност сред населението изисква много усилия и следва да обхваща всички възрастови групи:

- ✓ при най-малките – за да формира първична финансова грамотност;
- ✓ при учениците – за да ги подготви за предизвикателства на живота и бъдещата им реализация;
- ✓ при зрелите – за да имат по-висока увереност и да поддържат стабилни личните си финанси;
- ✓ при възрастните – за да се адаптират към технологичните промени във финансовия сектор.

Осигуряването на достатъчно ниво на финансова грамотност ще ни помогне да осъзнаем, че бедността е избор.

References:

1. Kodeks za zastrahovaneto, obnarodvan s DV br. 102 ot 29.12.2015 g.
2. Naredba № 49 ot 16 oktombri 2014 g. Za zadalzhitelnoto zastrahovane po zastrahovki "grazhdanska otgovornost" na avtomobilistite i "zlopoluka" na patnitsite v sredstvata za obshtestven prevoz, izdadena ot Komisiyata za finansov nadzor, obnarodvana s DV br.90 ot 31.10.2014g.

⁶ <https://www.minfin.bg/bg/1494> , Официален уебсайт на Министерство на финансите, поседно посетен на 18.10.2021 г.

3. Natsionalna strategia za finansova gramotnost na Republika Bulgaria, prieta s Reshenie № 109 na Ministerskia savet ot 12.02.2021 g.
4. Targovski zakon, obnarodvan s DV br.48 ot 18.06.1991 g.
5. Ofitsialen uebsayt na Ministerstvo na finansite, <https://www.minfin.bg/bg/1494> , posdno poseten na 18.10.2021 g.